

Kaloyan Chobanov

(Bulgaria, Faculty of History, St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo)

Ernach and his Settlement in “Extrema Minoris Scythiae” Revisited

Abstract: The study delves into one of the controversial issues in the scientific literature of the Early Middle Ages in Europe – the settlement of Attila’s son Ernach in the most distant part of Lesser Scythia. The main focus of research deals with the approximate boundaries of this territory and some characteristics of the migration. The paper also explores previous studies on the subject (both more general and more specialised publications), the migration processes along the northern borders of the Byzantine Empire and Ernach’s wars with the Goths. Taking into account certain chronological inaccuracies in the “Getica” and a new reading of the available sources, the paper proposes a new view of Ernach’s migration to the East. The author defends the more popular thesis that the realm of Attila’s son was located to the northeast of the Lower Danube.

Key words: Ernach, migration, settlement, Lesser Scythia, Black Sea coast

Калоян Чобанов

(България, Исторически факултет,

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“)

Още веднъж за Ернах и заселването му в „extrema minoris Scythiae“

Въпросът за Атиловия син Ернах е засяган като един от общите аспекти при изследването на хунската история (Maenchen-Helfen 1973: 151-152, 165-166; Besevliev 1981: 67-74) и владетелската генеалогия на българите (Marquart 1898: 75-77, 86, 95; Москов/Moskov 1988: 144 и сл). Съществуват и по-специализирани разработки по темата, сред които може да се посочат тези на унгарския учен G. Fehér (Fehér 1935/36) от началото на миналия век и на българския археолог Р. Рашев (Рашев/Rashev 1996) в по-ново време. Въпреки безспорния изследователски интерес и приноси публикации, някои моменти от историческата роля на Ернах продължават и до днес да се считат за недокрай уточнени. Причината е в това, че изворовата база е в голяма степен хлъзгава – позволява повече от едно тълкуване и изводи, а в някои случаи остава съмнителна.

Тук ще се спрем само на въпроса за заселването на Ернах в *Nextrema minoris Scythiae*¹. Основно внимание отделяме на приблизителните граници на тази територия и някои особености около самата миграция. Целта ни е да предложим ново виждане за хронологията на събитията и да добавим някои щрихи към личността на Ернах.

Кратък очерк за хуните в постатилово време

Прословутият вожд Атила умира внезапно през 453 г., оставяйки Степната империя в ръцете на синовете си, „които поради необузданото му сладострастие били почти цяла тълпа“ (Йорданес/Yordanes 1958: 356). Ние знаем имената само на трима от тях: Елак, Денгизих и Ернах. Опитът да си поделят бащиното наследство, довежда до въстанието на подвластните им племена. Последва съдбоносно сражение при панонската

¹ От лат. „най-отдалечената част на Малка Скития“ (Йорданес/Yordanes 1958: 358). Или „най-крайният кът на Малка Скития“ (Златарски/Zlatarski 2007: 40). В настоящото изложение се придържахме към по-популярния превод, даден в Латински извори за българската история Т. I.

р. Недао (454 г.), при което Елак е убит, а атиловата държава окончателно се разпада. Така хунското наследство се поема от останалите братя. За да си върнат контрола над областите по Среден Дунав и отчасти да възстановят някогашното си могъщество, те трябва да се сблъскат с готите – новите господари на Панония. Атиловите синове провеждат две военни кампании срещу тях, но и в двете са отблъснати. Последва поглед на юг. Били отправени две пратеничества към византийския император. При първото: Денгизих и Ернах поискват да се възстанови старото тържище от времето на Атила, но получават отказ. Това довежда до разпри между двамата братя, тъй като Денгизих пожелава да започне война, а Ернах предпочита да запази неутралитет, понеже вътрешна война отвлеча силите му. При второто: Денгизих действа самостоятелно. Той се спира с войската си на дунавския бряг и поисква земя за заселване, като същевременно заплашва с война при отказ. Това ново пратеничество завършва със смъртта му. Единствен атилов наследник остава най-малкият му син – Ернах (Maenchen-Helfen 1973: 143-168; Рашев/Rashev 2007: 34 и сл).

Известието на Йорданес (VI в.)

Готският историк споменава Ернах само веднъж и то в контекста на териториално-етническите промени по византийските граници, настъпили след битката при р. Недао (454 г.). Сведението му се свежда до следното:

Също и Хернах, по-малък син на Атила, заедно с хората си избрал за заселване най-отдалечената част на малка Скития (...in extrema minoris Scythiae) (Йорданес/Yordanes 1958: 358).

Спорът за точното географско значение на този израз започва още от края на XIX в. и както личи все още не може да се счете за приключен.² В изследванията са формулирани две основни виждания:

1. „extrema minoris Scythiae“ като северната част на византийската провинция Малка Скития (дн. Добруджа);
2. „extrema minoris Scythiae“ като област на североизток от Дунавската делта (в някои случаи се приема, че са включени и части от същинската провинция).

Нека разгледаме досегашните коментари по този въпрос.

Мнения на изследователите за мястото на заселването на Ернах³

Пръв J. Marquart, още през 1898 г., изказва мнение, че Ернах не се заселва в земите на същинската провинция Малка Скития, а в областта между реките Дунав и Днестър. Подобно заключение авторът прави въз основа вижданията си за ранно българско присъствие по Долни Дунав и идентичността на Ернах с Ирник (Marquart 1898: 75-77). Същият автор достига до извода, че

die Unogundur-Bulgaren von Irnik (Ernak 453) bis auf Jsperich (679) ununterbrochen in dem Winkel zwischen Donau und Dnjestr gesessen haben (уногундурските българи от Ирник (Ернах 453) до Исперих (679) стоели непрекъснато в ъгъла между Дунав и Днестър) (Marquart 1898: 77).

² Може би ще е достатъчно да посочим само следния пример: Приемайки тезата на Бешевлиев, Ив. Божилов смята, че всичко е вече „доказано“ (Божилов/Vozhilov 1979: 85). Румънският археолог М. Захариаде пък квалифицира същата тази теза като „неуспешен опит“ (Zahariade 2015: 219). Трябва да се отбележи, че Захариаде по никакъв начин не аргументира несъгласието си с Бешевлиев.

³ Спираме се само на основните анализи върху Nextrema minoris Scythiae“, които сме успели да открием. Отделни изследователски мнения, без допълнителни коментари, остават извън тази част на изложението.

Впоследствие В. Златарски припомня, че провинциите Долна Мизия и Малка Скития били вече заети от племената скири, садагири и алани. Стъпвайки отчасти и на мнение-то на Marquart, Златарски заключава, че под „*extrema minoris Scythiae*“ не трябва да се разбира само дн. Добруджа, но и областта между Дунав и Днестър (Златарски/Zlatarski 2007: 40). Към мнението на двамата се присъединява и Д. Дечев, допускайки, че Йорданес

не е могъл да се противопостави на изкушението отново да означи споменатите вече по-горе седалища на Атиловите синове (срв. с. 50, 263 „*iuxta litus Pontici mari, ubi prius Gothos sedisse descripsimus*“) с общия израз „*extrema minoris Scythiae*“ са идентични (Дечев/Dechev 1926: 8, бел. 22).

Впоследствие Marquart коригира отчасти тезата си. Според новото му виждане: Ернах пребивава в провинция Малка Скития, приблизително в периода между смъртта на двамата си по-големи братя Елак (454 г.) и Денгизих (469 г.), след което се изтегля оттам и поема властта на разпръснатите се хунски орди в Причерноморските земи (Marquart 1911: 22-23).

Против търсенето на „*extrema minoris Scythiae*“ отвъд Дунав основно се изказва G. Fehér. Според него, изразът у Йорданес въобще не трябва да се тълкува в по-различен смисъл от провинция Малка Скития.⁴ Към 466 г. Денгизих и Ернах се намират в критично положение. Отблъснати на изток от готите, с отхърлено посолство от Византийската империя, те могли да осигурят земя за себе си и своите племена само чрез война или федеративни отношения. И докато Денгизих избира да нахлуе в империята, то Ернах предпочита мирния път. След неуспешна „вътрешна война“ последният се установява в покрайнините на Малка Скития (Северна Добруджа) като византийски федерат и не може да смята, че се премества на изток:

Gegenteil: er ging in die Noord-Dobrudscha als Untertan der Byzantiner (Напротив: той остава в Северна Добруджа като поданик на византийците) (Fehér 1935/36: 411).

В. Бешевлиев също се включва в дебата „*extrema minoris Scythiae*“ със специална публикация по темата (Бешевлиев/Beshevliev 1973: 139-141). Същият допуска, че зоната на Южна Бесарабия (дн. Украйна. Районът между реките Дунав, Прут, Днестър и Черно море) би могла да се класифицира като част от Малка Скития и именно тя е била териториалното владение на Ернах.⁵ Съществен принос на изследователя са наблюденията му върху областите, които Йорданес обозначава като „най-крайни“, спрямо своето местоположение. Почти същият израз (само че без *minor*) се среща при едно от известията за готите на Филимер. Става дума за една тяхна миграция след победа над племето спали:

Оттам, вече като победители, те се устремили към най-отдалечената част на Скития (на лат. *ad extremam Scythiae partem*, бел, К. Ч.), която граничи с Понтийското море (Йорданес/Yordanes 1958: 334).

⁴ Според Fehér тезата на Златарски (за Дунав-Днестър) била под влиянието на тази на Marquart (Fehér 1935/36: 410). Това обаче не е напълно вярно. Една от опорните точки на Marquart, както видяхме, е тъждествеността Ернах=Ирник и респ. търсенето на отвъддунавска държавност на атиловия син. Според Златарски обаче тази идентификация е невъзможна. Вземем ли предвид и обстоятелството, че същият поставя владенията на Ернах не само на север, но от двете страни на реката (вж. тук по-горе), то може да се приеме, че виждането му за „*extrema minoris Scythiae*“ е основно по лични негови съображения.

⁵ Това допускане се прави съобразно някои византийски известия, според които районът отвън устието на Дунав бил под византийско влияние. Поради това авторът приема, че той се числял към провинция Малка Скития и то като най-крайната ѝ част. Вж. Бешевлиев/Beshevliev 1973: 140; Beševliev 1981: 71-72).

Йорданес живее в района на провинциите Долна Мизия и Малка Скития, което в този случай прави използването на „ad extremam Scythiae partem“ неестествено, тъй като би поставило готските селища някъде далеч в Средна Азия, а знаем, че те са се намирили при Долни Дунав. Поради това, Бешевлиев заключава, че „extreme minoris Scythiae“ и „extrema Scythiae partem“ означават едно и също и следва да се търсят отвъд Дунав (Бешевлиев/Beshevliev 1973: 139-140; Beševliev 1981: 70).

Заслужава да се отбележи, че тезата на Бешевлиев се подкрепя от един новооткрит археологически комплекс на брега на ез. Ялпуг – недалеч от Долни Дунав. Става въпрос за пряко материално доказателство за хунско присъствие на територията на Южна Бесарабия през втората половина на V в. Изказана е вероятността за богато хунско погребение, а оттам се повдига и въпросът за принадлежността му –

...не принадлежало ли данное погребение кому-нибудь из знатных гуннов орды Ернака либу ему самому, которые, если следовать Йордану, поселились, где-то в этих краях? (...не е ли принадлежало това погребение на някой от знатните хуни от Ернаховата орда или на самия него, който ако следваме Йордан, се е заселил някъде по тези краища?) (Дзиговский, Савельев/ Dzigovski, Saveliev 2013: 703)

Интересно е мнението на Fr. Altheim, което до известна степен се припокрива с втората (коригирана) теза на Marquart (вж. тук по-горе). Ернах действително се заселва южно от р. Дунав, тъй като „extrema minoris Scythiae“ не е нищо друго освен дн. Добруджа. Той става командир на дунавската граница (Befehlshaber an der Donaugrenze), но изглежда не се ограничава с тази си позиция и скоро установява свое собствено управление на север. Първото пратеничество към византийския император и битките в собствената му страна са свидетелства за това. Накрая Altheim заключава: „Ernacs Herrschaft wird etwa bis zum Dnjestr gereicht haben (Управлението на Ернах се е простирало приблизително чак до Днестър)“ (Altheim 1975: 339).

В последните години към темата се насочват и някои водещи археолози. Занимавайки се по-специално с Ернах и наследниците му, Р. Рашев приема, че атиловият син владее зоната между Дунав и Дон – de facto източната част на разпадналата се Степна империя, като по този начин се присъединява към онези, според които „extrema minoris Scythiae“ не се отнася за същинската провинция, а за съседните ѝ земи на североизток. Вече по археологически път бе предложено да се търси предполагаемата му резиденция около левия бряг на р. Днепър, в района на Новогригориевка, където е открит хунски некропол с трупозгаряне от IV-V в. (Рашев/Rashev 1996: 38-39). М. Zahariade обаче приема, че най-добрият кандидат за „extrema minoris Scythiae“ си остава крайният североизточен ъгъл на провинция Малка Скития (Zahariade 2015: 219-220, fig. 1).

Кога Ернах се заселва в крайна Малка Скития?

Благодарение на историографските проучвания до момента, може да се установи, че това се случва не веднага след разпада на Атиловата държава (454 г.), а по-късно: към 60-те г. на същия век.

Аргументите за това са следните:

Fehér обръща внимание на един низ от събития в „Гетика“, които представляват отклонение от основния разказ на Йорданес. Между § 254-267, готският историк поставя съобщението за смъртта на Атила и последиците от нея, включващи: особености около погребението на хунския вожд; въстанието на подвластните му племена; подялбата на Степната империя; миграцията на отделни етнически групи из територията на Византия. След това (в § 268) Йорданес спира започнатото изложение и се връща към историята на своя народ (Йорданес 1958: 354-359/Yordanes 1958: 354-359; Fehér 1935/36: 412-413) –

И тъй нека се върнем към племето, с което се занимаваме, т.е. племето на остготите (Йорданес/Yordanes 1958: 359).

Между тези събития се поставя и заселването на племената скири и садагири южно от Дунав, за което знаем, че се случва не по-рано от 466 г. Веднага след това, в непосредствена връзка помежду си, са посочени и заселванията на Ерпах в най-отдалечената част на Малка Скития и на неговите родственици Еменцур и Улциндур в Крайбрежна Дакия (Fehér 1935/36: 413-414). Ultzindur (предадено като лично име), е всъщност епоним на Ultzinzures – подвластно на Денгизих племе (Бешевлиев/Beshevliev 1981: 14 1981: 14). То би могло да премине южно от Дунав само след смъртта на своя водач – т.е. след 469 г., когато главата на Денгизих била донесена в Константинопол (Марцелин/Marcelin 1958: 311).⁶

От гръцкия историк Приск (V в.) пък научаваме, че до времето на първото си пратеничество към византийския император, Денгизих и Ерпах се намират северно от Дунав. Датата на това събитие се датира обикновено към 466 г. (Златарски/Zlatarski 2007: 40) или 468/9 г. (Приск/Prisk 1954: 217, бел. 449 с препратка към Thompson). Във всеки случай не по-късно от 469 г., когато Денгизих самостоятелно се насочва към империята, а улциндурите/Улциндур се заселват в Крайбрежна Дакия.

Ако следваме Приск и Йорданес, между този времеви диапазон (т.е. 466-489 г.) трябва да се търси и миграцията на Ерпах към крайна Малка Скития.

Имало ли е хунско оттегляне на изток преди миграцията на Ерпах?

В описанието на битката при р. Недао (454 г.), Йорданес съобщава за прогонването на атиловите синове:

...чак до крайбрежието на Понтийското море, гдето, както писахме, обитавали по-рано готите (Йорданес/Yordanes 1958: 357).⁷

Готското заемане на Панония пък е представено като следствие от това хунско движение на изток „...като видели (...) че хуните заели тяхните предишни поселища (...). Те получили Панония.“ (Йорданес/Yordanes 1958: 358). Това териториално разменяне между хуни и готи, както личи от изложението на автора, се случва веднага след 454 г. Времето, както и последователността му почти не се поставят под съмнение.⁸

Всичко това обаче противоречи на ред обстоятелства:

Първо: връщайки се към готския разказ (§ 268), Йорданес известява за две нападения на атиловите синове в Панония – едното през 50-те, а другото през 60-те години на V в. (на първото ще се спрем по-подробно в изложението). Трудно е да се повярва,

⁶ В случая, между § 254-267 се натъкваме на една *компилирана информация* от Йорданес, обхващаща епизоди от приблизително 15-годишен период (454-469 г.). Това обаче не е нещо нехарактерно за автора, който проявява склонност към смесването на събития от различни епохи. Вж. напр. наблюдението на L. Schmidt, че на едно място Йорданес смесва походите на Тиудимир през 471 г. и на Теодорих Амал през 479 и 482 г. в един (Schmidt 1969: 277, п. 2). Това обаче, както ще покажем по-нататък, далеч не са единствените подобни случаи в иначе авторитетния източник „Гетика“.

⁷ Не става ясно кои са тези атилови синове – Денгизих и Ерпах или някои от „цялата тълпа“ (вж. тук по-горе). Първата възможност изглежда по-вероятна, като се има предвид, че в следващите известия се споменават тези две имена.

⁸ Вж. напр. L. Schmidt, според когото: MDie geschlagenen Hunnen fluteten nach Osten zurück; um sich der drohenden neuen Unterwerfung zu entziehen, verliehen die Goten ihre sIdrussischen Sitze und fanden schließlich in Pannonien Unterkommen (Победените хуни нахлуват обратно на изток; за да избегнат заплашителното ново подчинение готите напускат южните си руски места и накрая намират подслон в Панония“ (Schmidt 1969: 269); Също и Златарски, който датира кутригурското преселение на запад от Азовско море преди 454 г., съобразно именно с готското изселване от Причерноморието в същата година (Златарски/Zlatarski 2007: 38).

че хуните биха извършили такива мащабни походи от Причерноморието към Панония (т.е. дн. Унгария) и то обръщайки гръб на новите си врагове гепидите.⁹

Второ: през 466 г. (или ок. 468/9 г.) виждаме Денгизих и Ернах с посолство към император Лъв I (451-476), целящо да възстанови старото тържище в Илирик, т.е. в зоната на Среден Дунав – далеч от Причерноморието (Приск/Prisk 1954: 98-99, 124-5; Maenchen-Helfen 1973: 127; Рашев/Rashev 1996: 38). Подобни действия имат смисъл, само ако и двамата братя все още се намират в старите си поселища, северно от посочената префектура.

Трето: в съвременната историография все повече се набляга на виждането за готско заселване в Панония/Среден Дунав още преди смъртта на Атила (453 г.).¹⁰ Най-сериозни доводи за тази корекция дава Х. Волфрам (може би най-авторитетният съвременен изследовател на готската история). Австрийският медиевист проследява заселването на части от остготите в Панония още през 380 г. като федерати на император Грациан (375-383). След това се проследяват отношенията на готските вождове с Атила, като се отчита фактът, че готският език е основният говорим език в лагера на Атила и че респ. същите били в близост до своя господар. Волфрам отчита и серия от аристократични съкровища в Западните и Южните Карпати като допълнителен аргумент за готско присъствие в тази зона през периода от края на IV–средата на V в. (Wolfram 2003: 353 и сл.).¹¹

Изложените аргументи дават пълното основание да се мисли, че хуните не мигрират на изток веднага след битката при р. Недао (454 г.). Напротив: те стоят на старите си поселища по Среден Дунав в съседство с готите и продължават да водят самостоятелна политика. В този случай известието за оттеглянето на атиловите синове на изток (§ 263) може да се обясни, съобразно характерния за Йораданес похват да смесва различни по време събития¹², респ. да бъде отнесено към по-късното по време заселване на Ернах в крайна Малка Скития.

⁹ Вж. Maenchen-Helfen, който основателно отправя възражения срещу предполагаем поход на хунска армия от Черно море към дн. Унгария (Maenchen-Helfen 1973: 158); Все пак съществуват и някои историографски тези, според които това е възможно: Schmidt приема, че хуните потеглят от Причерноморието по замръзналия Дунав към Панония (Schmidt 1969: 272); Според Дечев пък, хуните минават по севернокарпатските пътища, заобикаляйки по този начин земите на гепидите (Дечев/Dechev 1926: 8-9); И в трите историографски посочвания се касае само за първото хунско нападение. Може да споменем и едно ново мнение по въпроса на корейския учен Н. J. Kim, според което, Денгизих и Ернах се намират в някакво примирие с гепидите, тъй като през следващите години последните винаги прибъгват до помощта на атиловите хунски българи (Kim 2016: Chapter 6). Макар не лишено от изобретателност, това съждение на Hyun Jin Kim е само хипотеза без стабилна основа.

¹⁰ Вж. напр. мнението на Maenchen-Helfen: „When and under what circumstances the Goths settled in Pannonia either is not known. That they did not move there after Attila's death is by now almost generally agreed. Although Jordens may have maintained that the Goths "received" Pannonia from Marcian merely in order to stress the bonds between them and the Eastern Romans, he probably was right. (Кога и при какви обстоятелства готите се заселват в Панония не е известно. Че не са се преместили там след смъртта на Атила е вече почти общоприето. Въпреки че Йорденс може да счита, че готите „получават“ Панония от Марциан, само за да подчертаят връзките между тях и източните римляни)“ (Maenchen-Helfen 1973: 158); Както и сходната позиция на Н. J. Kim по същия: „Valamer did indeed enter into some kind of a peace agreement with the Eastern Romans during the reign of Marcian, but this had nothing to do with authorization to settle in Pannonia. The Ostrogoths had already been settled the prior to Attila's death by the Huns! (Валамер наистина сключва някакъв вид мирно споразумение с Източните римляни по време на управлението на Марциан, но това няма нищо общо с разрешение за установяване в Панония. Остроготите вече са били заселени преди смъртта на Атила от хуните!)“ (Kim 2016: Chapter 6).

¹¹ Използвам момента да благодаря на гл. ас. д-р Михаил Христов (ВТУ) за изчерпателните пояснения около труда на Волфрам, още преди да се сдобия с него.

¹² Вж. тук, бел. 6.

Тълкуване по този начин води до извода, че старите готски поселища (които заемат хуните) се намират в „*extrema minoris Scythiae*“. И тук отново се връщаме към Бешевлиев и правилното му посочване за отвъддунавската „*extremam Scythiae partem*“, към която се устремява готският крал Филимер. Не е ли прав изследователят, твърдейки, че посочените два термина са идентични (Бешевлиев/Beshevliev 1973: 140; Beševliev 1981: 73)?

Хуно-готската война от 50-те и известието на монаха Зигиберт

Нека се спрем на първото нападение над готите, извършено от атиловите синове, тъй като източниците към него пряко засягат въпроса за „*extrema minoris Scythiae*“.

Йорданес представя събитията така:

По това време синовете на Атила се отправят срещу готите като срещу хора, които са се изплъзнали от тяхното господство, сякаш търсят избягали роби, и без да знаят другите братя, нападат само Валамир. Той, ако и да ги посреща с малобройна войска, след продължителна борба така ги разгромява, че само една част от неприятелите оцелява; обърнати в бягство, те се отправят към онези области на Скития, където текат водите на река Данапра (разредка, К. Ч.), наречена Вар на езика на хуните. В същото време той отправя радостна вест до братя си Тиудимир, обаче вестителят, пристигайки още същия ден, намира още по-голяма радост в дома на Тиудимир. Същият този ден се ражда неговият син Теодорих (бъдещият Теодорих Велики, бел. К. Ч.) (Йорданес/Yordanes 1958: 359-360).

Кои важни събития маркира това известие и в кое време могат да бъдат поставени те? В случая става въпрос за:

- нападение над Валамир;
- хунско оттегляне към Днепър;
- раждането на Теодорих Амал.

Нека ги разгледаме поотделно:

1. Датата на нападението е спорна. Във всеки случай то е извършено не задълго след разпада на Степната империя (454 г.) (Йорданес/Yordanes 1958: 359; Maenchen-Helfen 1973: 159).

2. Според Йорданес, този поход бил извършен от синовете на Атила, без обаче да споменава конкретни имена.¹³ Същото сведение откриваме у „Хроника“ на монаха Зигиберт (XII в.) с една спестена от Йорданес подробност:

Hernac filius Attilae, Hunorum rex, Ostrogothos quasi refugas dominationis suae bello repetens, super Walamerem irruit; a quo victi Huni, in ultimas Scythiae partes fugere sunt compulsi (Ернак, синът на Атила, кралят на хуните, опитвайки се да върне чрез война остготите, избягали от неговата власт, напада Валамир; обаче, победени от тях, хуните са принудени да избягат в далечните краища на Скития) (Sigebertus 1854: 87)¹⁴.

Според този източник, Ернах е водачът на хунското нападение и по-важното, от което: същият е свързан с (отблъснат към) далечните краища на Скития. Зигиберт не споменава бреговете на р. Днепър, но неговата Скития несъмнено е в отвъддунавските

¹³ Според М. Артамонов, това било съвместно нападение на Денгизих и Ернах. (Артамонов/Artamonov 1962: 61-62). Координираните действия на двамата братя 10-на години по-късно са в полза към това мнение.

¹⁴ Прев. от лат. – проф. Светлана Янакиева (02.01.2022 г.).

области.¹⁵ Вече видяхме, че Ернах не мигрира от своите поселища поне до 466 г., което ще рече, че нападението му над Валамир, ако и да е било извършено през 50-те години, то изтеглянето му към Скития неправилно е вмъкнато в същото събитие. Не е ясно, дали Зигиберт е имал за сведението си различен от „Гетика“ източник, макар гетската история да е сред използваните от него съчинения.¹⁶ Съществува обаче твърде допустимата възможност в Йордановата „*extrema minoris Scythiae*“ бенедиктският монах да е видял отвъддунавската „*ultimas Scythiae partes*“.¹⁷

3. Волфрам с право нарича „проблематична“ рождената дата на Теодорих. Австрийският медиевист счита, че появата на Теодорих след 454 г. би довела до пълно объркване в биографичните му данни спрямо по-нататъшните известия за него. Новината за поражението на хуните (достигнала до дома на Тиудимир), съответно трябва да се свърже с битката при Каталунските поля през 451 г. Тогава обаче остготите се бият на страната на победените хуни. Това, според Волфрам, е основателна причина умишлено да бъде променена рождената година на Теодорих, с цел да се постигне по-добър ефект върху бъдещия Велики (Wolfram 2003: 375; Волфрам/Volfram 2008: 86).¹⁸

Критичният коментар към съобщението на Йорданес (§ 268-269) позволява да се допусне, че и тук са събрани в едно различни по време събития: раждането на Теодорих Амал (451 г.?); нападението над Валамир от Ернах (малко след 454 г.); бягството на Ернах към Скития/Днепър (между 466-468/9 г.).

Образът на Ернах по Приск и по Йорданес

Към 466-468/9 г. докато Ернах води вътрешни войни, Денгизих тръгва към Византийските граници, търсейки нови поселища. Така Приск ни представя образите на двамата братя: единият като самостоятелен вожд, зает с проблеми в своите владения, а другият като хун, търсещ земя в империята. Наистина, според Йорданес, Ернах е след онези, които „се предават в Романия (= Византия, бел. К. Ч.)“ (Йорданес/Yordanes 1958:

¹⁵ Вж. напр. Скития в други негови известия: „*Ragadaisus Scyta cum ducentis milibus Gothorum a Scytia veniens, Italiam invadit.*“ (Sigebertus 1854: 73), както и съобщението за българите – „*Gens Bulgarum, quae et ipsa a Scythia egrediens passim debachabatur, per Traciam Bathaia duce grassatur.*“ (Sigebertus 1854: 128).

¹⁶ Вж. „*Ita illud regnum Gothorum, quod, ut ait Jordanis, per annos circiter 2400 duraverat, defecit in Ostogothis, sed in Wisigothis in Hispania regnantibus incolume remansit.*“ (Sigebertus 1854: 104).

¹⁷ Въпреки конкретиката в това съобщение, то не се среща сред досегашните анализи към историята на Ернах. Причините, според нас, могат да се търсят в: 1) късният по време източник. Може обаче да се издаде цял научен труд върху събития, структурирани от по-късни по време известия. Не са никак малко примерите, дори само в българската история. 2) Тежката присъда, която Златарски изнася към труда на Зигиберт, определяйки хронологията му за „произволна“ (Златарски/Zlatarski 2007: 193, бел. 2). Разбира се, ред примери с хронологическа неточност ни принуждават да се съгласим с това. Обаче в случая за нас е определяща фактологията. Едва ли трябва да търсим авторова произволност във вмъкването на името Ернах. Ако беше така, то по-вероятно щеше да се използва името на Денгизих, който е по-големият брат и за който със сигурност знаем, че е атакувал готите. Очевидно Зигиберт е знаел, че един от атиловите синове, нападнали Валамир, е Ернах. Във връзка с това не изключваме възможността да е използван друг източник, допълващ наличните от Йорданес сведения. Може да посочим за пример описанието на битката при р. Недао, където бенедиктският монах пише за 30 000 убити хуни – „*triginta milibus Hunorum perempto*“ (Sigebertus 1854: 87). Информация, която липсва в „Гетика“; Научен коментар към „Хроника“ на Зигиберт и оценяване стойността на творчеството му, напоследък срв. Михайлов, Лунгарова/Mihaylov, Lungarova 2017: 448-471).

¹⁸ Вж. също Maenchen-Helfen, който пръв се усъмнява във връзката между готската победа и раждането на Теодорих: „*Besides, the connection between the Gothic victory and Theoderic's birth could very well be due to the wish to let the heroic life of the great king start with a propitious event, auguring his later greatness.* (Освен това връзката между готската победа и раждането на Теодорих много може да се дължи на желанието героичната лира на великия крал да започне с благоприятно събитие, предвещаващо по-късното му величие.)“ (Maenchen-Helfen 1973: 158).

359), но това може да се тълкува само като желание на автора да представи териториалните промени след 454 г. като своеобразен триумф на византийския император – всички случили се след благоволенieto му.¹⁹ Достатъчно е да припомним, че готите надали получават Панония от Марциан (450-457), както ни убеждава Йорданес.²⁰ Във всеки случай по-авторитетен от двата източника се явява Приск – съвременник на Ернах.

Заклучение

Към момента може да кажем, че историографските тези за отвъддунавски владения на Ернах, защитени от автори като Marquart, Златарски, Бешевлиев, Рашев, намират допълнително потвърждение чрез разгледаните в статията въпроси. Прегледът върху някои хронологически неточности в „Гетика“, изведената нова информация от наличните източници и най-вече приведенят откъс от Зигибертвата „Хроника“, според нас, подкрепят мнението, че в „extrema minoris Scythiae“ наистина трябва да се виждат земите на североизток от Долни Дунав (мнението за дн. Южна Бесарабия звучи най-правдоподобно), а заселването на Ернах в тях се случва след средата на 60-те, независимо от византийския император.

ЛИТЕРАТУРА

- Артамонов 1962: *Артамонов, М.* История Хазар. Ленинград (Artamonov 1962: *Artamonov, M.* Istorija Hazar. Leningrad).
- Бешевлиев 1973: *Бешевлиев, В.* Extreme minoris Scythiae. – В: Известия на окръжния исторически музей и Българското историческо дружество. Толбухин 1 (Beshevliev 1973: *Beshevliev, V.* Extreme minoris Scythiae. – V: *Izvestiya na okryzhniya istoricheski muzey i Balgarskoto istoricheskoto druzhestvo.* Tolbuhin 1).
- Бешевлиев 1981: *Бешевлиев, В.* Първобългарите. Бит и култура. София (Beshevliev 1981: *Beshevliev, V.* Pervobalgarite. Bit i kultura. Sofia).
- Божилев 1979: *Божилев, Ив.* Анонимът на Хазе. България и Византия на Долни Дунав в края на X век. София (Bozhilov 1979: *Bozhilov, Iv.* Anonimat na Haze. Bulgaria i Vizantia na Dolni Dunav. Sofia).
- Волфрам 2008: *Волфрам, Х.* Кратка история на готите. Велико Търново (Volfram 2008: *Volfram, H.* Kratka istoria na gotite. Veliko Tarnovo).
- Дечев 1926: *Дечев, Д.* Източно-германският произход на българското народно име. – В: Годишник на Софийския университет, Историко-филологически факултет. Книга XXII, София (Dechev 1926: *Dechev, D.* Iztochno-germanskiyat proizhod na balgarskoto narodnostno ime. – V: *Godishnik na Sofiyskiya universitet. Istoriko-filologicheski fakultet.* Kniga XXII, Sofia).
- Дзиговский, Савельев 2013: *Дзиговский, А. Н., Савельев, О. К.* Гунни. – В: Древние культуры Северо-Западного Причерноморья. Одесса (Dzigovskiy, Saveliev 2013: *Dzigovskiy, A. N., Saveliev, O. K.* Guni. – V: *Drevnie kul'tur'i Severo-Zapadnago Prichernomoriya.* Odessa).
- Златарски 2007: *Златарски, В. Н.* История на българската държава през средните векове (трето фототипно издание). Т. I. София (Zlatarski 2007: *Zlatarski, V. N.* Istorija na balgarskata darzhava prez srednite vekove (treto fototipno izdanie). T. I. Sofia).

¹⁹ Бележката на Бешевлиев, че Южна Бесарабия се счита формално за византийско владение, също е добро обяснение, вж. тук бел. 5.

²⁰ Срв. коментара по този въпрос: тук бел. 10.

- Йорданес 1958: *Йорданес*. История на готите. – В: Латински извори за българската история. Т. I. София (Yordanes 1958: *Yordanes*. Istoria na gotite. – V: Latinski izvori za balgarskata istoria. T. I. Sofia).
- Марцелин 1958: *Марцелин Комес*. Хроника. – В: Латински извори за българската история. Т. I. София (Marcelin 1958: *Marcelin Komes*. Hronika. – V: Latinski izvori za balgarskata istoria. T. I. Sofia).
- Михайлов, Лунгарова 2017: *Михайлов, С., Лунгарова, П.* Хрониката на Зигиберт и сведенията му за българите в периода 680-820 г. – Епохи. Т. 25, кн. 2. (Mihaylov, Lungarova 2017: *Mihaylov, S., Lungarova, P.* Hronikata na Zigibert i svedeniyata mu za balgarite v perioda 680-820 g. – Ephi. T. 25, kn. 2).
- Москов 1988: *Москов, М.* Именник на българските ханове (ново тълкуване). Първо издание. София (Moskov 1988: *Moskov, M.* Imennik na balgarskite hanove (novo tylkuvane). Sofia).
- Приск 1954: *Приск Тракиец*. Откъси. – В: Гръцки извори за българската история. Т. I. София (Prisk 1954: *Prisk Trakiets*. Otkasi. – V: Gratski izvori za balgarskata istoria. T. I. Sofia).
- Рашев 1996: *Рашев, Р.* Държавата на Ернах и неговите наследници. – Българите в Северното Причерноморие. Т. V. Велико Търново (Rashev 1996: *Rashev, R.* Darzhavata na Ernah i negovite naslednici. – Balgarite v Severnoto Prichernomorie. T. V. Veliko Tarnovo).
- Рашев 2007: *Рашев, Р.* Прабългарите през V-VII в. (четвърто допълнително издание). Велико Търново (Rashev 2007: *Rashev, R.* Prabalgarite prez V-VII v. (chetvarto dopolnitelno izdanie). Veliko Tarnovo).
- Altheim 1975: *Altheim, Fr.* Geschichte der Hunnen. Berlin, New York.
- Beševliev 1981: *Beševliev, V.* Die protobulgarische periode der bulgarischen Geschichte. Amsterdam.
- Fehér 1935/36: *Fehér, G.* Attilas Sohn: Irnik. Zur Frage der ungarischen und bulgarischen Hunnenüberlieferung. – In: Ungarische Jahrbücher. XV, Berlin, Leipzig.
- Kim 2016: *Kim, H. J.* The Huns. London and New York, (e-book), EPUB file, Chapter 6. The Huns after Attila. Post-Attila kings of Europe.
- Maenchen-Helfen 1973: *Maenchen-Helfen, O. J.* The World of the Huns. Studies in Their History and Culture. University of California Press.
- Marquart 1898: *Marquart, J.* Die Chronologie der alttürkischen Inschriften. Leipzig.
- Marquart 1911: *Marquart, J.* Die altbulgarischen Ausdrücke in der Inschrift von Catalar und der altbulgarischen Fürstenliste. – В: Известия на Руски археологически институт в Константинопол. Т. XV, София. (- V: Izvestiya na Ruskiya arheologicheski institut v Konstantinopol. T. XV, Sofia).
- Sigebertus 1854: *Sigebertus Gemblacensis*. Chronica. – Patrologiae, tomus CLX, Paris.
- Schmidt 1969: *Schmidt, L.* Geschichte der deutschen Stämme bis zum Ausgang der Völkerwanderung. Die Ostgermanen. München, (Unveränderter Nachdruck).
- Wolfram 2003: *Wolfram, H.* Die Goten. = Вольфрам, Х. Готы. От истоков до середины VI века (опыт исторической этнографии). Издателский Дом „Ювента“. (= Volfram, H. Goti. Ot istokov do seredini VI veka (opit istoricheskoy etnografii). Izdatelskiy Dom „Yuventa“).
- Zahariade 2015: *Zahariade, M.* The Aegyssus /Ad Stoma-Roman frontier sectorin Extrema Scythiae Minoris: Understanding a defensive system in a River Delta Environment. – In: Kontaktzone Balkan. Beiträge des internationalen Kolloquiums „Die-Donau-Balkan Region als Kontaktzone zwischen Ost-West und Nord-Süd“ vom 16-18 Mai 2012 in Frankfurt a. M., Bonn.